

The study of the contents of two children's childhood series, Mahmoud Kianoush, with an audience approach

R. Moharami, KH. Asadolahi, Sh. Pouralkhas, P. Froughi rad

بررسی مضامین دو مجموعه شعر کودکانه محمود کیانوش با رویکرد مخاطب‌شناسی
رامین محرمی^۱، خدابخش اسداللهی^۲، شکرالله پورالخاص^۳، پیام فروغی راد^۴

چکیده

Abstract

Mahmoud Kiyanoush is one of the pioneer in children's poetry. His poems, simpler structure and fluency, with content tailored to the audience's worldview. His transition from "my" real (adult) and child language, spoken by the appropriate audience. In the research, we want to answer two below main questions by studying content of two children's poetry, collection, "green parrot of India" (age groups A and B) and "children of the world" (age groups C and D):

Has Kiyanoush paid attention to age groups and children's cognitive development in the using themes for children?

Kiyanoush Trading and intellectual needs due to limited understanding of children, the Children look at the world from the eyes of children see and choose his poems and Based on this, speak with your child's age requirement to adapt; Of course, K to all children at the same age group is not But with increasing age, such as the self-centered concepts and objectivity into group interaction and abstract concepts, and consequently, themes of his poems have also been changed.

Keywords: Mahmoud Kiyanoush, poetry, children, audience recognition, content analysis.

محمود کیانوش از پیشگامان شعر کودک در ایران به شمار می‌رود. اشعار وی، علاوه بر سادگی ساختار و روانی جملات، دارای مضامینی متناسب با جهان‌بینی مخاطب است. وی با گذر از «من» واقعی (انسان بزرگسال) و انتخاب زبان کودک، بر اساس مقتضای حال مخاطب سخن گفته است. در این جستار، با بررسی محتوای دو مجموعه شعر *طوطی سبز هندوستان* (گروه‌های سنی الف و ب) و *بچه‌های جهان* (گروه‌های سنی ج و د)، در پی پاسخگویی به دو سوال محوری زیر هستیم: آیا کیانوش در به کارگیری مضامین شعر کودک به گروه سنی و رشد ذهنی مخاطب توجه داشته است؟ با توجه به گروه‌های سنی مختلف، در دو مجموعه‌ی مورد پژوهش، کدام مضامین بیشترین کاربرد را دارد؟

آشنایی کیانوش با نیازهای فکری و توجه به درک محدود کودک باعث شده است نگاه کودکانه را در اشعارش برگزیند و بر اساس این، سخن خود را با اقتضای سنی کودک تطبیق دهد؟

کلیدواژه‌ها: محمود کیانوش، شعر کودک، مخاطب‌شناسی، تحلیل محتوا.

1. Assistant professor at mohagheh ardabili
2. Associate professor at mohagheh ardabili
3. Associate professor at mohagheh ardabili
4. M.A at mohagheh ardabili university

۱. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه محقق اردبیلی
۲. دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه محقق اردبیلی
۳. دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه محقق اردبیلی
۴. کارشناس ارشد دانشگاه محقق اردبیلی (نویسنده مسؤل)

مقدمه

متناسب با مخاطب برگزیند تا شعر او مؤثر و دلنشین واقع گردد.

با توجه به اینکه «مخاطب‌شناسی یکی از مسائل مهم در زمینه‌ی تألیف است. هر پدیده آورنده‌ای هنگام نگارش اثر خود، باید به مخاطب بیندیشد و در نهان و آشکار، مخاطب مفروضی داشته باشد و سعی کند هر چه بیشتر او را بشناسد تا بتواند با او به خوبی ارتباط برقرار کند.» (محمدی رفیع، ۱۳۸۵: ۱۸۰) توجه به مخاطب باعث می‌شود شاعر متأثر از خصوصیات سنی کودکان، علاقمندی و نیازمندی‌های روانی آن‌ها باشد. (ذبیح‌نیا عمران و بردخونی، ۱۳۹۴: ۲۲۸) پس، در شعر کودک، فن از یک سو و روانشناسی مخاطب از سوی دیگر نقش عمده‌ای دارند.

اگرچه کشف دنیای کودکانه از سوی نویسنده یا شاعر بزرگسال چندان ساده نیست و «آنچه بزرگ‌ترها مناسب می‌پندارند، همیشه با آنچه کودکان از آن لذت می‌برند یا مشتاق خواندنش هستند، همخوانی ندارد.» (رنلذز، ۱۳۹۴: ۳۷) ولی برخی از نویسندگان و شاعران حوزه‌ی ادبیات کودک، با درک نیازهای روانی و خواسته‌های مخاطبان به آفرینش ادبی می‌پردازند. محمود کیانوش از جمله شاعران شعر کودک و نوجوان است که تأکید فراوانی بر لزوم شناخت مخاطب و انگیزه‌های روانی او دارد؛ لذا مضامین اشعار او منطبق با علائق مخاطبان بوده و از آنجایی که «مضمون، موضوع دل‌مشغولی و علاقه‌ی عام آدمی است.» (سمیعی، ۱۳۸۶: ۵۰) با گزینش مضامین سازگار با روحیات مخاطبان، آن‌ها را به سمت شعر ترغیب می‌کند.

ادبیات کودکان بخش عمده‌ای از رشد فرهنگی و فکری کودکان را برعهده دارد و آن، «گونه‌ای از ادبیات است که نیازهای کودک را برای او بیان می‌کند» (محمدی‌گی، ۱۳۸۹: ۳۱) و موضوع آن، عبارت است از «انعکاس و ارزیابی عالم کودکی و ویژگی‌های زیباشناختی دراماتیک، کمیک و تراژیک آن.» (پولادی، ۱۳۸۷: ۲۷) ادبیات کودک، از جنبه‌های مختلف، دارای اهمیت است؛ به ویژه این‌که باعث تقویت ذوق زیبایی‌شناسی کودک می‌شود؛ ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی را به آن‌ها انتقال می‌دهد؛ عواطف، احساسات و تفکر را رشد می‌دهد؛ به نیازهای رشدی و روانشناسی کودکان پاسخ می‌دهد و فرهنگ و دانش بشری را به آن‌ها معرفی می‌کند. (همان: ۳۳)

بخشی از ادبیات کودک را شعر تشکیل می‌دهد. از تفاوت‌های عمده‌ی شعر کودک و نوجوان با شعر بزرگسالان، درون‌مایه‌ی آثار ادبی خاص کودک و نوجوان است که باید با عواطف و احساس‌ها، کنجکاو‌ی‌ها و تجربه‌های آنان تناسب داشته باشد؛ همچنین، موضوع شعر کودک و نوجوان گسترده‌تر از ادبیات بزرگسالان است؛ از دیگر تفاوت‌های این دو، تکیه داشتن شعر کودکان بر تصویر است. (قزل‌ایاغ، ۱۳۹۲: ۵۰) مهم‌ترین سبب تفاوت در درون‌مایه‌ی شعر کودک با شعر بزرگسال، جهان‌بینی مخاطب و نگاه خاص کودک به زندگی است که تخیلی متفاوت از جنس تخیل بزرگسالان به وجود می‌آورد. (همان: ۲۲۲) بنابراین شاعر کودک، باید درون‌مایه و تخیلی

در این پژوهش که بر اساس منابع کتابخانه‌ای و روش توصیفی-تحلیلی است، بر آن هستیم ضمن مقایسه‌ی محتوای دو مجموعه شعر محمود کیانوش، با عنوان‌های: *طوطی سبز هندوستان* (گروه‌های سنی الف و ب) و *بچه‌های جهان* (گروه‌های سنی ج و د)، بر اساس تقسیم‌بندی مضامین شش‌گانه شعر کودک، به بررسی مخاطب‌شناسی محمود کیانوش بپردازیم.

پیشینه‌ی پژوهش

تاکنون در زمینه‌ی مخاطب‌شناسی و بررسی محتوایی اشعار محمود کیانوش پژوهشی انجام نشده است؛ ولی در پژوهش‌هایی، به مباحثی مرتبط با موضوع پژوهش حاضر پرداخته شده است. سیدمهدی زرقانی و محبوبه نوغانی (۱۳۸۶) در مقاله‌ی «بررسی محتوایی شعر کودک در دهه‌ی هفتاد»، مجموعه مضامین موجود در اشعار گروه‌های سنی الف، ب و ج را نقد و بررسی کرده‌اند؛ زهرا استادزاده (۱۳۹۰) در مقاله‌ی «بررسی محتوایی اشعار کودکانه‌ی پروین دولت‌آبادی، بر قایق ابرها و گل بادم»، بر اساس معیارهای علمی، به تحلیل مضامین دو مجموعه شعر «بر قایق ابرها» و «گل بادم» و بررسی نقاط ضعف و قوت اشعار این دو مجموعه پرداخته است؛ ناهید محمدبیگی (۱۳۸۹) در کتاب «رازکامی ادبیات کودک و نوجوان» به تحلیل محتوایی کتاب کودک، قصه و شعر از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۸۵ پرداخته است؛ فریدون اکبری شلدره و منوچهر علی‌پور (۱۳۹۱) در کتاب «زبان‌آموزی و شعر» به تحلیل ساختار و محتوای شعر کودک پرداخته است؛ خانم نجمه دری و همکارانش

(۱۳۹۳) در مقاله‌ی «پیوند وزن و محتوا در شعر مصطفی رحماندوست و ناصر کشاورز»، به منظور یافتن راز توفیق این دو شاعر در سرودن شعر کودک، به بررسی و مقایسه‌ی میزان هماهنگی وزن و محتوا پرداخته‌اند؛ همچنین، در دو پایان‌نامه‌ی مقطع کارشناسی ارشد با عنوان‌های «بررسی شعر کودک به لحاظ میزان توجه به مفاهیم تربیتی و اجتماعی در دهه‌ی ۷۰-۸۰» و «تحلیل مفاهیم اخلاق شهروندی (مدنی) در آثار شاعران معاصر کودک (دهه‌ی ۴۰ تا دهه‌ی ۸۰)» محتوای شعر کودک مورد نقد و ارزیابی قرار گرفته است.

بحث و بررسی

محمود کیانوش (۱۳۱۳) از جمله کسانی به شمار می‌رود که بذریع شعر کودک را در ایران پاشید. (صادق‌زاده، ۱۳۹۲: ۱۶۵) او در گزینش مضامین و محتوا، توجه فراوانی به میزان درک، انگیزه‌های روانی و مقتضای حال مخاطب داشته است؛ به همین دلیل، اشعار کودکانه‌ی او گیرا، ماندگار و دلنشین واقع شده، و از محبوبیت بالایی برخوردار است. از دیدگاه او:

«اجزای مضامین در شعر کودک، اجزای زندگی واقعی اوست. کودکان هرچه خردسالتر باشند، در زندگی آن‌ها انتزاع کمتر جای دارد. برای آن‌ها هر چیز همان است که می‌بینند و احساس می‌کنند. هنوز تجربه‌های زندگی آن‌ها را نیاکنده است و با این آکندن، سلسله‌ی پایان‌ناپذیر تداعی معانی را به ذهن آن‌ها نپیوسته است تا یک چیز، یا یک مفهوم، برای آن‌ها خیلی چیزها و خیلی مفهوم‌ها باشد. با طبیعت و واقعیات بلاواسطه رو در رو

مخاطبان متفاوت و متغیر است که نشان از مخاطب‌شناسی او و جایگاه مخاطب در نزد او است.

مضامین طبیعت‌گرایانه

طبیعت، عنصر جدایی ناپذیر از زندگی کودک است که شناخت آن برای کودک، بر پایه‌ی عاطفه استوار است. این نوع شناخت، باعث می‌شود «کودک، پدیده‌ها را از دید عاطفی - نه عقلی - تفسیر کند و بر همین اساس، آن‌ها را جاندار پندارد. از دیدگاه کودک، موجودات، زنده هستند و هیچ وجه تمایزی بین موجود زنده و غیر زنده نیست.» (باللی، ۱۳۷۹: ۱۲) به طوری که کوه، ابر، درختان، حیوانات و ... سخن می‌گویند، می‌خندند، بازی می‌کنند و ... این پندار، حاصل تخیل قوی کودک است.

بازتاب طبیعت در اشعار کودکانه‌ی کیانوش، حاصل درکی است که او، از رابطه‌ی عاطفی کودک و طبیعت دارد و با توجه به جهان‌بینی مخاطب، و گروه‌های سنی، این بازتاب متغیر است. از آنجایی که مخاطب «هر چه خردسال‌تر باشد، انتزاع در زندگی او کمتر جای دارد و فقط می‌تواند آنچه را که با حواس پنج‌گانه‌ی خود حس می‌کند درک نماید، مضامین شعر کودک باید از دنیای پیرامون کودک گرفته شود.» (محمدیگی، ۱۳۸۹: ۸۶) کیانوش، در شعر گروه‌های سنی الف و ب، به هنگام شخصیت‌بخشی به اشیاء، اغلب به ویژگی‌ها و رفتار ظاهری موجودات زنده اشاره کرده است؛ از این روی که مخاطب، هنوز با مفاهیم انتزاعی آشنایی چندانی ندارد.

هستند و میان هوش و حواس آن‌ها و مجموعه‌ای که برای ما بزرگسالان «زندگی» نام دارد، آن همه آگاهی و تجربه، یا به طور کلی «تاریخ انسان» قرار نگرفته است.» (کیانوش، ۱۳۷۹: ۹۶)

همچنین در مورد مخاطب‌شناسی شعر کودک بر این باور است که:

«شاعری که برای کودک شعر می‌گوید، دوره‌ی کمال زندگی را طی می‌کند، جوان است یا میانسال، یا شاعر کودک بوده است و هست و به دوران رسیده است؛ به هر حال دوره‌ی پختگی است؛ از تجارب حسی و ذهنی خود به فلسفه‌ای رسیده است؛ بدبین یا خوش‌بین است؛ دهری یا عارف یا، مثلاً مذهبی است؛ کام یافته یا ناکامیاب است؛ تندرست یا علیل مزاج است؛ و بسیار و بسیار چیزهای دیگر؛ اما هنگامی که می‌خواهد برای کودک شعر بگوید، یا می‌تواند خود را با همه‌ی توانایی‌های ذهنی و هنری که دارد، در قالب کودکی سالم و پرتحرک و بالنده و با نشاط جای دهد، یا نمی‌تواند، اگر توانست، شاعر کودک است و اگر نتوانست فرتوت بیچاره نالنده‌ای است گرانبار از حسرت و پشیمانی، و چیزی برای گفتن ندارد.» (همان: ۱۰۱)

کیانوش در کاربرد مضامین شعر، به گروه سنی مخاطب توجه ویژه‌ای دارد. گویا او به هنگام سرودن شعر، متصف به همه‌ی ویژگی‌های اخلاقی و روانی کودک می‌شود و دنیا را از دریچه‌ی همین کودک می‌نگرد؛ آرزو، خواسته و نیازهای او را مطرح می‌کند و شعر را ابزاری برای انعکاس عواطف و حالات روحی کودکان قرار می‌دهد. محتوای شعر او، با توجه به گروه سنی

و به گفت‌وگو می‌پردازد؛ حتی بهار نیز شادابی و شور دارد و امید و سرور را به ارمغان می‌آورد. بر تو ای کشتزار من سلام/ مهربان، مرا ببخش، دیر آمدم/ راه دور بود/ از هزاران پلکان کوه/ مدتی کشید تا به زیر آمدم(همان: ۸)

نقاش بهار آمد/ شادابی و شور آورد/ در خاک دل افسرده/ امید و سرور آورد(همان: ۸۸)

طبیعت‌گرایی در شعر کودک، با اهداف مختلفی صورت می‌گیرد و شاعر، در لابلای توصیف طبیعت زیبا، به طور غیر مستقیم، به بیان نکته‌هایی می‌پردازد:

ترغیب و تشویق: پاشو پاشو، کوچولو/ از پنجره نگاه کن/ با چشم‌های قشنگت/ به منظره نگاه کن/ آن بالا، بالا، بالا خورشید/ تابیده در آسمان/ یک رشته کوه پایین‌تر/ پایین‌ترش درختان(کیانوش، ۱۳۸۲: ۱۳)

شاعر، در شعر بالا، با استفاده از توصیف زیبایی‌های طبیعت به هنگام طلوع خورشید، کودک را به سحرخیزی تشویق کرده است.

آموزش: ابر از کجاست؟/ باران/ باران کجاست؟/ در ابر/ ابر از کجاست؟/ آن‌جا/ آن‌جا کجاست؟/ دریا(همان: ۶۵)

در شعر بالا، توصیف طبیعت در خدمت آموزش قرار گرفته است و هدف از توصیف طبیعت، آموزش و یاددهی به کودکان است.

کیانوش برای مخاطبان گروه‌های سنی الف و ب، اغلب طبیعت بکر و عناصر طبیعی وصف کرده است و اگر وصفی از روستا دیده می‌شود، وصف کوه، ابر، باغ و رود و ... است که در اطراف روستا قرار گرفته است. در این صورت، شاعر با پناه

خوابیدن: قورباغه‌ها: قور قور/ خورشید خسته خواب است/ شب می‌رسد از دور(کیانوش، ۱۳۸۲: ۴۲)

آمدن: صبح خندان/ صبح خندان/ خورشید آورد/ خورشید آمد/ امید آورد(همان: ۴۶)

خندیدن: می‌خندد گل/ سرخ و روشن/ سرخ و روشن/ می‌خندد گل(همان: ۵۰)

ولی، در شعر گروه‌های سنی ج و د، با توجه به رشد فکری مخاطب و درک برخی از مفاهیم انتزاعی، اخلاقیات و کنش‌های درونی انسان را به موجودات و طبیعت نسبت داده است. کیانوش در شعری که مخاطبان آن گروه‌های سنی الف و ب هستند، در توصیف تابستان، به خنده‌ی خورشید اکتفا می‌کند؛ ولی در شعر گروه‌های سنی ج و د، با استفاده از مفاهیم انتزاعی و بلاغت تلاش دارد هوای گرم تابستان را ادبی‌تر و دلنشین‌تر مطرح سازد:

زهرآگین و طاقت‌فرسایی: وای از / واقعی تابستان / نفسش زهر جهنم دارد / تا دم شام نفس سنگین است / بس که از صبح هوا دم دارد(کیانوش، ۱۳۹۳: ۱۹۱)

خوبی و مهربانی: آفتاب خوب و مهربان / صبح زود بر زمین ما نگاه کرد / آفتاب مهربان نگاه / بر زمین سرد و تشنه و سیاه کرد / رو به آب خفته کرد و اه آه کرد / آب خفته شد بلند و زود / یک سپاه ابر تازه رو به راه کرد(همان: ۱۰)

بر همین اساس، در شعر گروه‌های سنی ج و د، همه‌ی مظاهر طبیعت روح انسانی به خود می‌گیرند؛ به گونه‌ای که کودک با آن‌ها همدم می‌شود

آب، آن زلال خوب درخشان/ آن روح بیکرانه
دریا/ از کوهسار و دشت و بیابان/ با خرمی روانه
دریا(همان: ۱۷۰)

تنوع عناصر طبیعت در کتاب‌های طوطی سبز

هندوستان و بچه‌های جهان

طبیعت‌گرایی	توصیف شهر و روستا	بازتاب	حوادث طبیعی	فصل‌ها	شب و روز	گیاهان	دیگر عناصر طبیعت	فرآیند
۰	۱	۰	۱	۰	۲	۲	۲	۸
۳	۱	۰	۰	۳	۶	۵	۲	۴
۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲

مضامین سرگرم کننده

یکی از مهم‌ترین اهداف سرودن شعر برای کودکان، ایجاد سرگرمی و لذت است. در واقع، «بهترین کیفیت در کتاب کودکان، لذت‌بخش بودن آن است و به همین دلیل، تمام کسانی که به نحوی با کتاب‌های کودکان سر و کار دارند، باید متوجه باشند که کتاب باید قبل از آموزنده بودن یا در صورت آموزنده بودن، سرگرم کننده باشد. (ماتسویی، ۱۳۶۳: ۱۸۶) سرگرمی در شعر کودکان، به شکل‌های مختلف از قبیل: بازی، نقاشی، قصه‌خوانی و... بازتاب دارد. کیانوش، در دو مجموعه شعر مورد پژوهش، به بازی بیش از سرگرمی‌های دیگر توجه کرده است. در شعر گروه‌های سنی الف و ب، تخیل قوی کودک به او این امکان را می‌دهد که به موجودات غیر زنده

بردن به دامن طبیعت، با درخت و آب و آسمان
انس گرفته و خود را با تجربه‌هایی که از
بزرگسالی‌اش در جامعه‌ی انسان متمدن روزگار
خود دارد، به موقعیت انسان نخستین و نیز به
موقعیت کودک نزدیک می‌کند. (کیانوش، ۱۳۷۹:
۱۸). کودکان گروه سنی الف و ب، با مفهوم شهر
آشنایی ندارند؛ از این روی، توصیف شهر نیز
دیده نمی‌شود؛ ولی با رشد ذهنی مخاطبان گروه-
های سنی ج و د، مفهوم شهر و روستا برای آن‌ها
ملموس می‌شود؛ به همین دلیل، توصیف شهر و
روستا در شعر این دو گروه دیده می‌شود؛ علاوه
بر توصیف محیط زیستی و اجتماعی شهر و
روستا، جنبه‌ی معنوی آن‌ها نیز مورد توجه
شاعران قرار گرفته است.

یک گوشه بهشت است/ این روستای قمصر/ جان
می‌دهد به مرده/ آب و هوای قمصر (کیانوش،
۱۳۹۳: ۹۸)

اهواز آفتابی/ ای شهر نور پرور/ جاری است در
میانت/ کارون شور پرور (همان: ۱۰۰)
نور استعاره از شهید است و صفت «نور پرور» به
جهت جنگ تحمیلی و شهادت بسیاری از اهالی
اهواز در جنگ آمده است.

در شعر گروه‌های سنی ج و د، توصیف طبیعت
حالت انتزاعی به خود گرفته است. «روح» امری
انتزاعی است که در اشعار مخاطبان گروه‌های
سنی الف و ب به چشم نمی‌خورد؛ ولی با آشنایی
کودکان گروه‌های سنی ج و د با مفاهیم انتزاعی،
در شعر این دو گروه دیده می‌شود.

چیستان از دیگر انواع سرگرمی است که در شعر کودک بازتاب یافته است. ساختار چیستان‌ها آمیزه‌ای از هوش‌آزمایی، ادبیات و بازی ذهنی است. (امانی و آذر نوید، ۱۳۸۳: ۵۰) در شعر کودکانه، بچه‌ها دوست دارند حقه‌ی چیستان و معماها را پیدا کنند و پرسش‌های موزون و قافیه‌دار از همدیگر بپرسند. چیستان از این جهت سرگرمی محسوب می‌شود که با «لذت کشف» حاصل از تفکر کودک همراه است (سلاجقه، ۱۳۸۷: ۳۹۰) و همچنین، می‌تواند از طریق پرسش به آموزش و یاددهی بپردازد. علاوه بر این، «کیانوش با تأثیر پذیرفتن از چیستان و معما به معرفی اشیاء و وسایل می‌پردازد.» (علی‌پور، ۱۳۷۹: ۸۰) چیستان در مجموعه شعر *طوطی سبز هندوستان* بازتاب ندارد؛ از این روی که مخاطبان در این سنین، اطلاعات کافی برای پاسخ دادن به چیستان را ندارد؛ ولی در مجموعه *بچه‌های جهان* دو بار به کار رفته است.

من زبان نیستم؛ ولی حرفم / از نفس‌های باد می‌آید / گاه با ناله، گاه با فریاد / گاه آرام و شاد می‌آید / ... / سایه‌انداز و خوش بر و بالا / آهنین ساقه و گران جانم / نام من از قضا زبان گنجشک / خود من سرور درختانم (کیانوش، ۱۳۹۳: ۸۳)

پاسخ چیستان بالا، درخت زبان گنجشک است که به آن اشاره شده است. همچنین نمونه‌ی زیر که پاسخ آن نیز ذکر شده است:

و میوه‌ای از بهشت هستی / یا روی قشنگ آفتابی / یک نصف سفید و نصف قرمز / تصویر دو رنگ آفتابی / شیرین چو عسل، چو یاس خوشبو / گویم

شخصیت انسانی دهد و بازی‌ها را با جان‌بخشی به اشیاء همراه سازد. در شعر زیر، بادبادک، پرنده-ای فرض شده است که دارای کله و دم است. بادبادک سفیدم / باد که آمد هوا رفت / کله و دم تکان داد / یواش یواش بالا رفت (کیانوش، ۱۳۸۲: ۱۶)

در این گونه اشعار، بازی دو سویه است. به بیانی دیگر، شخصیت‌های بازی را فقط کودک و طرف مقابل او تشکیل می‌دهد. از این روی که مخاطب در این سنین، معنای گروه و اجتماع را درک نمی‌کند.

بیا به روی دامنم / خوشگلک ظریف من / تا بکنم نوازشت / همدمک لطیف من (همان: ۳۸)

البته شعر فوق، با تمرین بزرگسالی همراه است و آمادگی برای بر عهده گرفتن نقش مادری را ترویج می‌دهد. کیانوش، در گروه سنی ج و د، به بازی کودکان جنبه‌ی گروهی و قانونمند داده است؛ به این دلیل که «بازی در این سن به کودک فرصت می‌دهد که احساسات درونی خود را نشان دهد و در نهایت دوستان خود را انتخاب کند.» (توکل، ۱۳۷۳: ۲۶۶) و کودک با ایفای نقش خود در گروه، برای پذیرفتن مسئولیت در جامعه آماده می‌شود. یکی از عوامل مهم تبدیل بازی فردی به بازی گروهی، مدرسه و همکلاسی‌ها هستند. کودک با درک معنای گروه در مدرسه، به بازی با همسالان می‌پردازد:

گرگم و گله می‌برم / زوزه گرگ شد از دور بلند / گوسفندان، همه را ترس گرفت / از سر تپه سرازیر شدند. (کیانوش، ۱۳۹۳: ۱۸)

سرگرمی یا کتاب	بازی	زمانه	قصه‌خوانی	پایستان	قرآنی
طوطی سبز هندوستا ن	۱۰	۰	۱	۰	۱۱
بچه‌های جهان	۲	۰	۲	۲	۶

مضامین دینی

دین و آموزه‌های دینی از اساسی‌ترین رکن زندگی است. خانواده، مدرسه، معلمان اخلاق و... وظیفه‌ی یاددهی این آموزه‌ها را به کودکان بر عهده دارند. «محققان تعلیم و تربیت رشد تفکر مذهبی کودک را به سه دوره تقسیم کرده‌اند که عبارتند از: دوره‌ی تفکر شهودی (۷ تا ۸ سالگی)؛ دوره‌ی تفکر عینی (از حدود ۸ تا ۱۴ سالگی)؛ دوره‌ی تفکر انتزاعی (از حدود ۱۴ سالگی). اندیشه‌ی دینی، در دوره‌ی تفکر انتزاعی یعنی ۱۴ سالگی آغاز می‌شود.» (استادزاده، ۱۳۹۱: ۲۰) بر اساس این، «اندیشه‌های دینی با توجه به گروه‌های سنی مخاطبان در شعر کودک و نوجوان قابل پیگیری است؛ چرا که هر قدر گروه سنی مخاطب پایین‌تر باشد، اندیشه‌های مربوط به ایدئولوژی و مذهب در شکلی ساده‌تر به کار گرفته می‌شوند و در سال‌های بالاتر، این اعتقادات در چهارچوب‌های پیچیده‌تر و گسترده‌تری ارائه می‌شوند و محور عمودی و معنایی شعر را تقویت می‌کنند.» (سلاجقه، ۱۳۸۷: ۴۰۸) کودکان گروه‌های سنی الف و ب، در دوره‌ی تفکر شهودی قرار

که تو میوه عجیبی / تعریف تو را چنان که گفتم / هر کس که شنید گفت سببی (همان: ۱۸)

البته ذکر این نکته لازم است که در اغلب این گونه اشعار، به طور مستقیم یا غیر مستقیم، پاسخ چیستان ذکر شده است؛ دلیل پاسخ‌گویی به چیستان در آخر شعر این است که به کودک مهلت فعالیت ذهنی بدهد و ذهن کودک را پویا نگه دارد.

قصه‌خوانی، سرگرمی دیگری است که همواره برای کودکان شیرین بوده است؛ منظور ما در این پژوهش، اشاره به قصه‌خوانی است، هر چند که برخی از اشعار کودکانه در ذات خود قصه هستند. از آن جایی که در ذهن کودکان گروه‌های سنی الف و ب کمتر ماندگار می‌شود، کیانوش، در اشعار این دو گروه کمتر به قصه‌خوانی اشاره کرده است.

طوطی سبز هندوستان / از جنگل‌ها می‌آیی / با قصه‌های شیرین // به شهر ما می‌آیی (کیانوش، ۱۳۸۲: ۱۰)

ترکیب «طوطی سبز هندوستان» به صورت غیرمستقیم، اشاره به داستان معروف مثنوی معنوی دارد که در کتاب دوره ابتدایی آمده است. قصه‌ها، اغلب توسط پدر بزرگ و مادر بزرگ برای کودکان بیان می‌شود که در شعر کیانوش به آن اشاره شده است.

بابا بزرگ، قصه‌ای امشب / از روزهای دور بیاور / یک آسمان شکوفه شادی / از باغ‌های نور بیاور (کیانوش، ۱۳۹۳: ۶)

تنوع عناصر سرگرمی در کتاب‌های طوطی

سبز هندوستان و بچه‌های جهان

سعدی شیرین سخن / گفت به فصل بهار / «برگ درختان سبز» / با خط رخشان سبز / هر ورقش دفتری است / معرفت کردگار / معرفت کردگار / دیدن این عالم است / زنده‌ی بیدار باش / چشم خریدار باش / خوب، جهان را بین / هر چه ببینی کم است / بر ورق سبز برگ / خط خدا را بخوان / زمزمه‌ی آفتاب / نغمه‌ی شیرین آب / نثر دل‌انگیز خاک / شعر هوا را بخوان / «برگ درختان سبز» / در نظر هوشیار / آینه رازهاست / جلوه‌ی روی خداست / «هر ورقش دفتری است» / معرفت کردگار» (همان: ۱۷۸)

با وجود این که در این سنین، کودک با مفاهیم انتزاعی و دینی آشنا می‌شود، کیانوش به آیات قرآنی اشاره نکرده است و فقط در دو مورد، با اندک تغییری به مفاهیم احادیث نبوی اشاره کرده است.

توانی شناخت مردم را / تا که خود را نخست شناسی / تا نخوانی کتاب‌های درست / خویشتن را درست شناسی (همان: ۲۶)

شعر فوق، یادآور حدیث مشهور «مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ» است؛ با این تفاوت که به جای واژه‌ی «خدا»، واژه‌ی «مردم» به کار رفته است و در شعر دیگری، به حدیث «مَنْ تَزَوَّجَ فَقَدْ أَحْرَزَ شَطْرَ دِينِهِ فَلْيَتَّقِ اللَّهَ فِي شَطْرِ الثَّانِي» اشاره کرده است:

مرد تنها، تو نیمه انسانی / نیمه دیگرت زنی تنهاست / زود او را بیاب و کامل شو / زندگی با کمال ما برجاست (همان: ۱۹۲)

تنوع عناصر دینی در کتاب‌های طوطی سبز

هندوستان و بچه‌های جهان

دارند و از آن‌جایی که مفاهیم دینی حالت انتزاعی دارند، برای این گروه سنّی قابل درک نیستند. تفکر کودکان این دو گروه سنّی، بر پایه‌ی مشاهده است؛ اما رشد فکری کودکان در گروه‌های سنّی ج و د، این امکان را می‌دهد که آن‌ها مفاهیم دینی را درک کنند.

کیانوش، در مجموعه شعر *طوطی سبز هندوستان* به مضامین دینی اشاره‌ای نکرده است؛ یکی از دلایل عدم ذکر، این است که تکالیف الهی در سنّ بلوغ شکل می‌گیرد و کودکانی که در گروه سنّی الف و ب قرار دارند، هنوز به سنّ بلوغ نرسیده‌اند؛ ولی در مجموعه‌ی *بچه‌های جهان* به آن پرداخته است؛ از این روی که کودکان گروه‌های سنّی ج و د، با رسیدن به سنّ بلوغ، به خوبی این مفاهیم را انتزاع می‌کنند و میل دارند که درباره‌ی خدایشان اطلاعاتی کسب کنند. در نظر آنان، خداوند انسانی است مهربان و کمک کننده و در زنده ماندن آنان نقش مهمی دارد. (نوکل، ۱۳۷۳):

۲۶۱ از دیدگاه کودکانی که در گروه‌های سنّی ج و د قرار دارند، خدا جهان را به نحو نظام احسن آفریده است:

خدایا! خدایا! تو خوبی، تو خوبی / خدایا جهان را تو خوب آفریدی / بدی نیست در نفس هستی خدایا / زمین و زمان را تو خوب آفریدی (کیانوش، ۱۳۹۳: ۱۳۶)

بر اساس همین بینش، همه‌ی موجودات و ذرات این نظام احسن، جلوه‌گر جمال خداوند هستند. کیانوش که با تفکرات انتزاعی کودک در این سنین آشنایی دارد، آن‌ها را به خداشناسی دعوت می‌کند:

به دلیل این که مخاطبان در سنین پایین‌تر، بیش از آموختن مفاهیم اخلاقی، به سرگرمی نیاز دارند و نسبت به مفاهیم اخلاقی شناخت کافی ندارند و اغلب، در قضاوت‌های اخلاقی قادر به تشخیص خوب و بد نیستند؛ بنابراین کاربرد این مفاهیم در شعر این سنین تأثیر چندانی ندارد. ارزش‌های اخلاقی-تربیتی مطلق، با بهره‌گیری از عناصر طبیعت مطرح می‌شود تا تأثیرگذاری بیشتری داشته باشد؛ مانند خوش‌رویی و محبت:

تو با این اخم ابری / هوا را تار کردی / به روی من
دو باره / با یک کبریت خنده / چراغ چشم‌ها را /
بکن روشن دوباره (کیانوش، ۱۳۸۲: ۵۶)

تا نور بینایی / جان را فروزد در چراغ چشم / تا
آفتاب از آسمان با مهر / گل برافشانند به باغ چشم /
من دیدن شما را / در هر کجای این جهان بی‌کرانه /
دوست می‌دارم (کیانوش، ۱۳۹۳: ۱۷۵)

کیانوش، در اشعار گروه‌های سنی الف و ب که دارای محتوای ارزش‌های اخلاقی-تربیتی درون خانواده هستند، پدر و مادر را متکلم و کودک را مخاطب قرار داده است؛ به این جهت که کودکان در این سنین، به تعلیم اخلاق از سوی والدین نیاز دارند:

کودک من، بهار من / مایه‌ی افتخار من / عیدت
مبارک / کودک مهربان من / بلبل خوش‌زبان من /
عیدت مبارک / ای گل خوب‌روی من / طوطی
قصه‌گوی من / عیدت مبارک / کودک من، امید من /
بخت خوش سفید من / عیدت مبارک (کیانوش،
۱۳۸۲: ۳۶)

بخند دختر نازم / که خنده‌ات قشنگ است / بخوان
برایم آواز / دلم دو باره تنگ است (همان: ۵۴)

عناصر دینی کتاب	خدا و مفاهیم انتزاعی	اشاره به قرآن و حدیث	فراوانی
طوطی سبز هندوستان	۰	۰	۰
بچه‌های جهان	۴	۲	۶

مضامین اخلاقی

تعلیم اخلاقی کودکان، از دو روش مستقیم و غیر مستقیم امکان‌پذیر است. «روش غیر مستقیم تربیت، نسبت به روش مستقیم آن، در تغییر رفتار کودک و نوجوان تأثیر عمیقی دارد؛ به همین سبب، عموماً به آماده ساختن محیط مساعد و مناسب غیرمستقیم تربیت کودکان و نوجوانان تأکید فراوان شده است.» (امانی و آذر نوید، ۱۳۸۳: ۲۸) یکی از روش‌های تعلیم و تربیت غیرمستقیم کودکان، استفاده از شعر است. از دیدگاه کیانوش، مضامین شعر کودک، «اگر سنجیده انتخاب شود، پرورنده‌ی روح اوست؛ گسترده‌ی ذهن اوست و نگاه‌دارنده‌ی او در مسیر سلامت که طبیعت او را ارزانی داشته است.» (کیانوش، ۱۳۷۹: ۱۰۳) استفاده از فابل، شخصیت‌بخشی به عناصر طبیعت، برانگیختن عاطفه و... در شعر، روش‌های غیرمستقیمی هستند که می‌توان از آن‌ها در جهت تعلیم غیرمستقیم کودکان استفاده کرد و در مقابل آن «اشعاری که درون‌مایه‌ی فضل فروشانه، تعلیم‌مدار و متفرعانه دارند، مورد علاقه‌ی کودکان نیستند.» (قرزل‌ایاغ، ۱۳۹۲: ۲۱۷) کیانوش، اخلاق را در شعر گروه‌های سنی ج و د، بیش از شعر گروه‌های سنی الف و ب بازتاب داده است؛

علاوه بر ارزش‌های اخلاقی مطلق و درون خانواده، ارزش اخلاقی بیرون خانواده نیز در شعر گروه‌های سنّی ج و د دیده می‌شود که نسبت به آن دو ارزش اخلاقی دیگر، بسامد کمتری دارد؛ مانند معلم در شعر زیر:

سلام ای معلم بزرگوار/ که رهنمای زندگانی منی /
رفیق دوره عزیز کودکی / چراغ دوره جوانی
من (همان: ۱۰۴)

کودکانی که در گروه‌های سنّی الف و ب قرار دارند، اغلب با خانواده در ارتباط هستند و با وجود این که پایه‌های اول تا سوم ابتدایی را شامل می‌شوند، هنوز با محیط بیرون از خانواده انس چندانی نگرفته‌اند و بر اساس همین، ارزش‌های اخلاقی-تربیتی بیرون از خانواده در اشعار کیانوش که برای این مخاطبان گروه‌های سنّی سروده شده است، به چشم نمی‌خورد.

تنوع مضامین اخلاقی در کتاب‌های طوطی

سبز هندوستان و بچه‌های جهان

مضامین اخلاقی کتاب	ارزش اخلاقی-تربیتی مطلق	ارزش اخلاقی-تربیتی درون خانواده	ارزش اخلاقی-تربیتی بیرون خانواده	فرآوانی
طوطی سبز هندوستان	۲	۳	۰	۵
بچه‌های جهان	۶	۹	۱	۱۶

بچه بودم که مادرم می‌گفت: / پدرت آفتاب خانه‌ی ماست؛ / دل ما روشن از محبت او / دل او خرم از ترانه‌ی ماست / حرف مادر درست بود؛ ولی / معنی حرف را نفهمیدم / سال‌ها رفت و من بزرگ شدم / بر سر درس و مشق کوشیدم / معنی حرف‌های سر بسته / پیش من مثل روز روشن شد / آفتاب پدر به من تابید / حرف مادر ترانه‌ی من شد / ای پدر! می‌ستایم امروز / چون که تو آفتاب جان منی / راه آینده را تو می‌سازی / همدم خوب و مهربان منی. (کیانوش، ۱۳۹۳: ۱۲۴)

شعر بالا، «با بار عاطفی مناسب که القا می‌کند، پدر و نقش او را در خانواده روشن میسازد و همچنین حس قدردانی را در کودک و نوجوان پرورش می‌دهد. واژه‌های: محبت، مهربانی، روشنی و خورشید که سه بار تکرار شده است، صمیمیت و امید را مکرر می‌سازد. وزنی ملایم و عاطفه برانگیز و گیرا دارد.» (ذبیح‌نیا و بردخونی، ۱۳۹۴: ۲۳۹)

همچنین، کیانوش در اشعار گروه‌های سنّی ج و د، شعر را از زبان کودک بیان کرده است؛ به این جهت که کودک در این سنین، با مفاهیم اخلاقی آشنا شده، و قادر به قضاوت اخلاقی است؛ بنابراین، متکلم قرار دادن این کودکان، باعث تأثیرگذاری بیشتر شعر بر همسالان می‌شود.

مادرم، من که دخترت هستم / باید امروز همدمت باشم / شاد باشم اگر تو هم شادی / هم که غمناک از غمت باشم (همان: ۱۵)

گفتم پدر را دوست دارم / چشمم به سوی آسمان بود (همان: ۱۱۸)

مضامین آموزشی

رابطه‌ی ادبیات کودک و آموزش دو سویه است. نخست اینکه آموزش از طریق ادبیات تأثیرگذارتر است و دوم این که «ادبیات کودک در ماهیت خویش، آموزشی است؛ آن گاه که فرد بزرگسال عاطفه و اندیشه خود را به گونه‌ای طراحی شده و هدفمند بر کودک عرضه می‌دارد، فرایندی پدید می‌آید که به گونه‌ای گریزناپذیر ماهیتی آموزشی دارد.» (معصومیت و تجربه، خسرو نژاد: ص ۳۲)

رابطه‌ی دو سویه‌ی ادبیات و آموزش، باعث شکل‌گیری ادبیات آموزشی شده است. منظور از ادبیات آموزشی، نوشته‌ها و سروده‌هایی است که برای آموزش دانش و مهارت‌های گوناگون به کودکان پدید آمده است. (پولادی، ۱۳۸۷: ۷۰) در آفرینش کتاب‌هایی که دارای محتوای ادبیات آموزشی هستند، باید به خصوصیات ذهنی مخاطب و شیوه‌ی نگرش او به دنیای پیرامون توجه کرد. شیوه‌ی نگرش کودک به دنیای پیرامون و پدیده‌های طبیعت با نگاه بزرگسالان یکسان نیست؛ این واقعیت در مورد خردسالان بیش از همه صدق می‌کند. مسئله‌ی اصلی در مورد تفاوت نگاه کودکان با نگاه بزرگسالان این است که نگاه کودکان به دنیای پیرامون احساسی و عاطفی است و هر چه کودک در مراحل پایین‌تری از رشد باشد، مشخصه‌ی ادراکی او احساسی و عاطفی‌تر است (همان: ۲۵۴) و همچنین زمانی که از مضامین آموزشی استفاده می‌شود و یک مفهوم ارزشی به کودک یاد داده می‌شود، حتماً باید به ارزش هنری شعر و ساختار شعر توجه کرد تا آن

مضامین آموزشی تأثیرگذارتر باشد. (علی پور، ۱۳۷۹: ۱۰۲)

در شعر مخاطبان گروه‌های سنّی الف و ب، جهت تأثیرگذاری بیشتر، ادبیات در خدمت آموزش قرار می‌گیرد؛ به همین منظور، اعداد، حروف الفبا، کلمات و ... از طریق شعر یاد داده می‌شود. مهم‌ترین دلیل کاربرد شعر آموزشی این است که «شعر به خاطر آهنگین بودنش موجب تسریع فراگیری مطالب می‌شود.» (همان: ۲۹) کیانوش در کتاب *طوطی سبز هندوستان* با به کارگیری شعر، سعی در آموزش اعداد دارد و این شگرد را باعث یادگیری بهتر و همچنین علاقمندی کودک به آموزش می‌داند:

پرنده روی شاخه / تنها نشسته / غمگین و خسته /
با چشم بسته / ۱ در هوا بود / میکرد پرواز / میخواند
آواز / با شادی و ناز / آمد سراغش / با مهر خندید /
احوال پرسید / بر شاخه رقصید / حالا او ۱ / دیگر
دو هستند / با هم نشستند / غم را
شکستند (کیانوش، ۱۳۸۲: ۵۰)

علاوه بر این، کیانوش با استفاده از شعر، در تلاش است که حروف الفبا را به مخاطبان شعر گروه‌های سنّی الف و ب یاد دهد:

از راه آمد / آ با کلاهش / ب کرد قدری / ساکت
نگاهش / آ، دستپاچه / برداشت آن را / انداخت
یکبار / آهسته او کرد / بر ب سلامی / در جیب او
بود / از ج پیامی / لبخند زد، گفت: / من آآیم /
سرسرر آب / پای هوایم (همان: ۶۰)

این گونه آموزش، در شعر گروه‌های سنّی الف و ب دیده می‌شود؛ از این روی که مخاطبان این شعر، در این دوره‌های سنّی، الفبا و اعداد را در

مضامین سیاسی - اجتماعی

مسلم است که مضامین سیاسی در شعر کودک و نوجوان کارآیی ندارد و مضامین اجتماعی نیز به تدریج، با توجه به رشد ذهنی و فکری کودک، وارد شعر کودک می‌شود. «کودکان در سنین ۱۰- ۱۲ سالگی به قوانین اجتماعی احترام می‌گذارند تا از توییح و احساس گناه ناشی از عدم انجام وظیفه مصون بمانند. در واقع، کودکان در سن مدرسه می‌خواهند بدانند اصول صحیح کدام است و وظیفه‌ی آنان چیست؟» (توکل، ۱۳۷۳: ۲۶۱)

بنابراین، مضامین سیاسی و اجتماعی برای مخاطبان شعر گروه‌های سنی الف و ب مفید نیست؛ اما در شعر گروه‌های سنی ج و د مضامین اجتماعی به صورت محدود به چشم می‌خورد؛ البته هر پدیده‌ی اجتماعی نمی‌تواند محتوای شعر کودک را شامل شود؛ بلکه اغلب پدیده‌های ساده‌ای که برای کودکان قابل درک هستند، در شعر کودک آورده می‌شود. این پدیده‌ها با طبیعت و حیوانات در ارتباط هستند؛ به گونه‌ای که کیانوش با بهره‌گیری از عناصر طبیعت، به بیان مسائل اجتماعی پرداخته است.

کبوتر جان، کجا رفتی؟ / بیا بر بام بنشین / برایت دانه می‌ریزم / توتوک، توک، توتوک / برچین /... / نمی‌آیم / نمی‌آیم / بگو بامت صفایش / کو / هوایش کو؟ / هوایش کو؟ / تمام بام‌ها: یک باغ / درختان لوله‌های دود / به جای برگ و گل دارند / همه منگوله‌های دود (کیانوش، ۱۳۹۳: ۱۲۱)

شهر چیست؟ شهر جنگل است / جنگلی درخت - های آن / خانه‌های سنگی، آجری / برکشیده سر به آسمان (همان: ۱۸۲)

مدارس یاد می‌گیرند و با رشد فکری کودک، در گروه‌های سنی «ج» و «د»، آموزش از سطح مقدماتی فراتر می‌رود و کودک تلاش می‌کند که با دید علمی محیط خود را بشناسد.

سیب سرخ آرزوها را / از درخت علم می‌چینم / هر چه را با چشم نتوان دید / با نگاه علم می‌بینم (کیانوش، ۱۳۹۳: ۱۶۶)

به همین جهت، کیانوش با استفاده از تشبیه، سعی در آموزش اشیا دارد:

چشم‌های من دو آینه / بر جهان بی‌کران بازند / گوش‌های من دو دریاچه / بر سخن‌های روان بازند (همان: ۱۶۶)

از دیدگاه روان‌شناسی، کودکان در سنین ۱۰- ۱۲ سالگی به خواندن کتاب علاقمند می‌شوند. (توکل، ۱۳۷۳: ۲۶۷) کیانوش در اشعار مربوط به گروه سنی ج و د که تقریباً از ده سالگی شروع می‌شود، سعی در ترغیب کودکان به کتاب‌خوانی و یادگیری علم می‌کند:

مردمان کتاب‌خوان گویند / هر کتابی به راستی گنجی است / گنج با رنج می‌شود پیدا / لیکن این گنج، گنج بی‌رنجی است (کیانوش، ۱۳۹۳: ۲۵)

مضامین آموزشی در کتاب‌های طوطی سبز

هندوستان و بچه‌های جهان

مضامین آموزشی کتاب	نقش کتاب در آموزش	آشنایی با مشاغل مختلف	آموزش امور بهداشتی شخصی	مضامین آموزشی کتاب
طوطی سبز هندوستان	۳	۰	۰	۳
بچه‌های جهان	۴	۰	۰	۴

تنوع مضامین سیاسی - اجتماعی در کتاب-

های طوطی سبز هندوستان و بچه‌های جهان

مضامین سیاسی - اجتماعی	پدیده‌های اجتماعی	پدیده- های سیاسی	فراوانی
طوطی سبز هندوستان	۰	۰	۰
بچه‌های جهان	۳	۰	۳

نتیجه‌گیری

کیانوش، با توجه به شناسایی خواسته‌های مخاطبان و علایق آن‌ها، مضامین مختلف را در اشعارش آورده است. فراوانی کاربرد مضامین در دو مجموعه «طوطی سبز هندوستان» و «بچه‌های جهان»، به ترتیب، طبیعت‌گرایی (۵۰ مورد)، اخلاقی (۲۰ مورد)، سرگرمی (۱۷ مورد)، آموزشی (۷ مورد)، دینی (۶ مورد) و سیاسی-اجتماعی (۳ مورد) است؛ بر این اساس، مضامین طبیعت‌گرایانه بیش‌ترین و مضامین سیاسی و اجتماعی کم‌ترین کاربرد را دارند؛ البته با توجه به سن و رشد فکری و ذهنی مخاطبان، بسامد هر یک از این مضامین شش‌گانه، در دو مجموعه‌ی مورد پژوهش متغیر است که نشانگر اهمیت جایگاه مخاطب در نزد کیانوش است. به عنوان نمونه، در گروه سنی الف و ب طبیعت‌گرایی ۸ مورد و سرگرمی ۱۱ مورد و همچنین در گروه سنی ج و د طبیعت‌گرایی ۴۲ مورد و سرگرمی ۶ آورده است. اشعار کیانوش، هم از نظر ساختار و هم از نظر محتوا برای کودکان مناسب است؛ در واقع، شعر وی براساس مقتضای حال مخاطب

(گروه‌های سنی مختلف کودکان) سروده شده است. کیانوش، «من» واقعی و بزرگسالی خود را فراموش کرده، و زبان حال مخاطب را برگزیده است؛ بر اساس همین، محتوای اشعارش متناسب با جهان‌بینی مخاطبان است. در اشعار او با کودکی روبرو هستیم که خواسته‌ها، نیازها و باورهای مطابق با مقتضای سنی خود را مطرح می‌کند؛ البته در برخی موارد، مضامین ارائه شده - از جمله دینی و اخلاقی- فراتر از سطح درک مخاطب است که به دلیل پویا کردن و متعالی کردن ذهن کودک و تمرین آمادگی برای بر عهده گرفتن نقش در جامعه‌ی اسلامی است. فراوانی مضامین در دو کتاب مورد پژوهش، با توجه به گروه‌های سنی مخاطبان، به شکل زیر است:

منابع

- اکبری شلدره، فریدون و منوچهر علی‌پور، (۱۳۹۱) *زبان/موزی و شعر*، چاپ اول، تهران: تیرگان.
- امانی، غفور و فریده آذر نوید. (۱۳۸۳) *ادبیات کودکان و نوجوانان*، چاپ اول، اردبیل: نیما کتیبه.
- پولادی، کمال. (۱۳۸۷) *بنیادهای ادبیات کودک*، چاپ دوم، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- توکل، محسن. (۱۳۷۳) *رشد و تکامل کودک*، چاپ اول، همدان: جهاد دانشگاهی.
- خسرونژاد، مرتضی. (۱۳۸۲) *معصومیت و تجربه*، چاپ اول، تهران: نشر مرکز.

- رنلدز، کیمبرلی. (۱۳۹۴) *ادبیات کودک*، ترجمه‌ی مهدی حجوانی، تهران: نشر افق، چاپ اول.
- سلاجقه، پروین. (۱۳۸۷) *از این باغ شرقی*، چاپ دوم، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- علی‌پور، منوچهر. (۱۳۷۹) *پژوهشی در شعر کودک*، چاپ نخست، تهران: نشر تیرگان.
- قزل‌ایاغ، ثریا. (۱۳۹۲) *ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن*، چاپ نهم، تهران: انتشارات سمت.
- کیانوش، محمود. (۱۳۷۹) *شعر کودک در ایران*، چاپ سوم، تهران: انتشارات آگاه.
- ----- (۱۳۸۲) *طوطی سبز هندوستان*، چاپ دوم، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- ----- (۱۳۹۳) *بچه‌های جهان*، چاپ چهارم، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- ماتسوی، تاداشی. (۱۳۶۳) *ویرایش کتاب های کودکان*. آتش جعفرنژاد، تهران: شورای کتاب کودک، چاپ آتلیه.
- محمدیگی، ناهید. (۱۳۸۹) *رازکاوی ادبیات کودک و نوجوان (تحلیل محتوایی کودک: قصه و شعر از سال ۱۳۰۰-۱۳۸۵)*، چاپ نخست، تهران: انتشارات ترفند.
- مقالات
- استاذزاده، زهرا. (۱۳۹۱) *بررسی محتوایی اشعار کودکانی پروین دولت‌آبادی؛ بر قایق ابرها و گل بادام*. مطالعات ادبیات کودک، سال سوم، شماره‌ی دوم، ۲۴-۱.
- بلالی، رقیه. (۱۳۷۹) *بخش گفتگو: گفتگو از جعفر قربانی*. تهران: کتاب ماه کودک و نوجوان، سال سوم، شماره یازدهم.
- دری، نجمه، سمیه رضایی و زینب رضایی. (۱۳۹۳) *پیوند وزن و محتوا در شعر مصطفی رحماندوست و ناصر کشاورز*. *نقد ادبی*، سال هفتم، شماره ۲۷، صص ۱۲۷-۱۵۶.
- ذبیح‌نیا عمران، آسیه و حسین بردخونی. (۱۳۹۴) *بررسی، نقد و سیر شعر معاصر کودک و نوجوان در ایران*. فصلنامه‌ی تخصصی سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)، سال هشتم شماره، شماره پیاپی ۲۸، صص ۲۲۶-۲۴۶.
- زرقانی، سیدمهدی و محبوبه نوغانی. (۱۳۸۶) *بررسی محتوایی شعر کودک در دهه‌ی هفتاد*. *مجله دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی مشهد*، شماره ۱۵۹، صص ۱۶۹-۱۹۴.
- سمیعی، احمد، (۱۳۸۶) *مضمون، مایه‌ی غالب و نماد*، نامه فرهنگستان، شماره ۴۴، صص ۴۹-۵۹.
- صادق‌زاده، محمود. (۱۳۹۲) *بررسی اشعار تعلیمی کودک و نوجوان در ادبیات*

استاد راهنما: فرخنده مفیدی، دانشگاه
 علامه طباطبایی، دانشکده روانشناسی و
 علوم تربیتی.

- جلولی، شمسی. (1392) بررسی شعر
 کودک به لحاظ میزان توجه به مفاهیم تربیتی
 و اجتماعی در دهه‌ی ۸۰-۷۰. استاد راهنما:
 مهشید ایزدی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد
 تهران مرکزی، دانشکده‌ی روانشناسی و
 علوم تربیتی.

معاصر. پژوهش‌نامه‌ی ادبیات تعلیمی، سال
 پنجم، شماره هفدهم، ص ۱۹۰-۱۵۷.

- محمدی رفیع، شایا. (۱۳۸۵) اهمیت واژگان
 پایه در شعر کودک. کتاب ماه کودک و
 نوجوان، شماره ۱۰۳، ۱۷۵-۱۸۰.

- پایان نامه

- ابراهیم‌پور، نفیسه. (۱۳۸۹) تحلیل مفاهیم
 اخلاق شهروندی (مدنی) در آثار شاعران
 معاصر کودک (دهه‌ی ۴۰ تا دهه‌ی ۸۰).

